

ETH DIARI

Numerò 207
diuendres 10 de seteme 1999

HUELHETON

DIARI

D'ARAN

Prètz: 50 pessetes

ARAN AURÀ UN DEPUTAT DERA ESQUÈRRA NACIONAL AU ARANESA EN PARLAMENT DE CATALONHA

UNITAT D'ARAN A ASSEGURADA ERA REPRESENTACION DIRÈCTA ENA CRAMBA CATALANA TAMB ETH FUTUR DEPUTAT FRANCÉS BOYA

Eth Conselh nacionau deth Partit dels Socialistes de Catalunya, (PSC), acordèc ager plaçar en tresau lòc des sòns candidats dera demarcacion de Lhèida entàs pròplèus eleccions autonòmiques ath representant d'Unitat d'Aran, Francés Boya. Unitat d'Aran a arrenhut un lòc de

privilègi qu'assegure era eleccion a Paco Boya com eth deputat dera esquèrta nacionau d'Aran en Parlament de Catalonha e coma representant des comarques deth Pirènèu. Era solidesa politica e intellectuau de Francés Boya lo hè un digne substitut der istoric Joan Ganyet.

Tot un reconeishement per part de Maragall d'ua valua personau, d'un partit german, e ath delà – sustot – d'Aran com a país. Eth PSC aprovèc entara demarcacion de Lhèida era següenta lista electorau: Prumèr, Antoni Siurana (Alcalde de Lhèida); dusau, Ramon Vilalta (Responsable de politica ru-

rau dera comission executiva nacionau deth PSC); tresau, Francés Boya (Secretari d'organizacion d'Unitat d'Aran); quatau, Marta Camps (Independenta); cincau, Joaquim Llena (Alcalde de Naut Àneu, Palhars Sobiran); e siesau, Mercè Rivadulla (d'Iniciativa per Catalunya-Verds).

rau dera comission executiva nacionau deth PSC); tresau, Francés Boya (Secretari d'organizacion d'Unitat d'Aran); quatau, Marta Camps (Independenta); cincau, Joaquim Llena (Alcalde de Naut Àneu, Palhars Sobiran); e siesau, Mercè Rivadulla (d'Iniciativa per Catalunya-Verds).

COMENCE ERA FIRA DE TEATRE DE TÀRREGA

Ager comencèc en Tàrrega (Urgel) era Fira de Teatre ena sua dètz-e-nau edicion, tamb ua programacion enquia dimenge de mès de 300 representacions aufrides per 130 companhies de teatre, dança e musica.

Era aufrèta d'aguesta fira, plan importanta en calendari teatral der an, arremasse totes es possibilitats teatraus imaginables, atau com tanben dança, circ, cabarèt, marioletes e musica. Respècte as darrèrs ans, es principaus diferències son era inauguracion de dus nau espacis e ua mielhora generau des installacions. Era programacion ei plan àmplia e la podetz seguir tamb tot detalh ena *web* oficiau.

Entre es participants subergessen nòms com Pepe Rubianes, Leo Bassi, Pep Bou, La Fura dels Baus, Vol-Ras e Iliacàn. Precisement, era representacion estrangèra a aumentat d'un biais important tamb era atirada de grops com

es quebequesi Cirque Eloize e es sicilians Arca.

Ena inauguracion de delànet, Tàrrega se transformèc en ua Via Làctia. Cinc silluètes enòrmes caperades per tuniques blanques, miei umanes, miei celestiaus, transformèren es entorns dera localitat en ua Via Làctia. Eth montatge inaugurau arribèc en Tàrrega dera man des companhies franceses Des Quidams e Ingo'nito. Tamb eth títol *Rêve d'Herbert* (sòn de Herbert), eth montatge dera companhia francesa ja a estat espectacle inaugurau de hestaus europèus de nòm, com eth d'Edimborg. Eth director artistic dera hèira catalana remerquèc era poetica e era docesa der espectacle inaugurau, qu'utilize personatges dera Lua entà padejar as terraquis e que se represente ara lum dera lua e en aire liure. Es silluètes enòrmes e blanques de faïçon illuminada des comedians francesi apareishen en un espaci plaçat ath cant dera carretèra comarcau 240 (Tarragona-Andòrra). Dempús d'un recorrut silenciós, es personatges patissen ua metamorfòsi qu'aumentèc eth sòn volum enquia que s'amassen en un cornèr dera cauçada e despareshen jos un granàs mantèth blanc leugèrament transparent, entà convertí-se en un astre en miniatura. Tamb aguest espectacle oniric, eth festiu auce eth sòn simbolic telon entà deishar pas as espectacles de companhies de tot eth mon, eth 50% de Catalonha, eth 30% der Estat espanhòl e eth 20% der estrangèr.

ressegada tamb passapertot ena plaça dera Glèisa. 19.45 **Balh** de ser tamb era orquèstra Fania. 24.00 **Session de balh** de net tamb era orquèstra Fania.

CONCÈRTS

Concèrt deth cicle **Romanic Musicau**, tamb era Jove Orquestra deth CEM de Terrassa, qu'interpretarà òbres de Vivaldi, Händel, Cenzmer e Britten. Entàs 22 ores ena glèisa de Sant Andreu de Salardú.

EXPOSICIONS

Exposicion de **pintures e òlis d'A.** Carnicé, enquia 15 de seteme, ena Bibliotèca Municipau de Vielha, de 17 a 20 ores.

ETH DARRÈR CONCÈRT DETH CICLE ROMANIC MUSICAU QUE SE CELEBRE AUÉ EI DEDICAT A UNICEF

Anet, entàs 22 ores, ena glèisa de Sant Andreu de Salardú se celebrarà eth darrèr concèrt deth cicle Romanic Musicau tamb era actuacion dera Jove Orquestra deth Centre d'Educació Musical de Terrassa. En aguest concèrt se harà ua requectacion economica destinada entara delegacion d'UNICEF dera Val d'Aran.

Era Jove Orquestra deth CEM de Terrassa se formèc en 1987 e ei dirigida peth mèstre Quim Termes, qu'ei professor dera CEM. En concèrt interpretaràn òbres de Vivaldi, Händel, Cenzmer e Britten.

Eth cicle de visites-concèrts, qu'ei ua iniciativa deth Conselh Generau d'Aran e deth consòrci Torisme Val d'Aran, a amassat enguan 12 actuacions que comencèren eth passat 25 de junh ena glèisa de

Sant Miquèu de Vielha, e a permès portar entara Val orquèstres, grops de cramba, solistes e coraus. Abantes de cada actuacion, era istoriadora Carme Bergés s'a enquadat des visites guidades tàs temples en-

tà qu'es assistents podessen conèisher de mès a pròp eth romanic aranès.

Eth bilanç d'aguesta tresau edicion deth cicle qu'ei fòrça positiu, pr'amor que segontes Carlos Barretera, sindic d'Aran: "Es chiffres d'assistència an superat es des anteriores edicions, tamb ua mieja de 250 persones per visita-

concèrt. Entad açò que tanh ath perfiu der assistent, apruprètz un 60% son visitants dera Val e un 40% aranesi. Per tant, se pòt afirmar qu'eth Romanic Musicau ei assolit. Tanben cau remarcar era qualitat des musics que i an participat, pr'amor qu'a mesura qu'anaram pujant eth nivèu, aumentaram er interès d'aguest cicle".

ES MÒSSOS AN 'CAÇAT' MÈS DE 200 CONDUCTORS BRIACS ENES COMARQUES DE PONENT E ARAN AGUEST OSTIU

Es Mòssos d'Esquadra an 'caçat' aguest ostiu un totau de 217 conductors briacs enes lèu 5.000 contròtles d'alcolèmia selectius qu'an practicat enes carretèras de ponent e Aran. Aquerò represente un 4,53% de positius, lèu eth doble qu'es sancionadi pera Guàrdia Civiua de Transit tamb era antiga taxa d'alcolèmia. Totun açò, era chifra qu'ei plan luenh deth 12% que Transit pronostiquèc abantes de-

ra rebaisa deth limit.

HÈSTA MAJOR DE VIELHA

7.00 **Botifarrada** en Cap dera Vila aufrida pera Comission de hèstes.

12.00 **Romeria** deth Cap dera Vila, tamb degustacion d'anís, moscatelh e sangria aufrits per Cava Beso, e er acompanyament des *charangues* Peña los 30 e La Alegria.

17.00 **Actuacion** deth grop infantil L'Esgolfa.

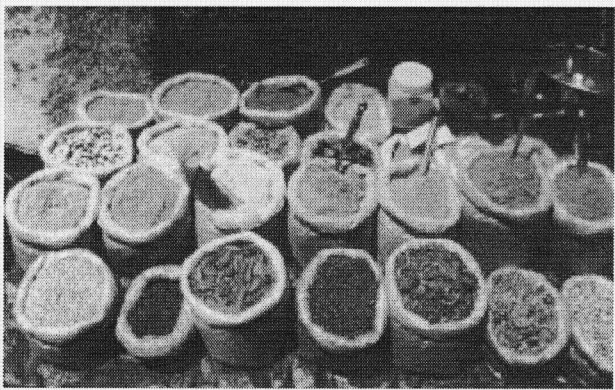
17.15 **Concors de playback** entara mainadèra en cine de Vielha.

18.15 **Session de cine** de franc entàs mès petits tamb era projeccion dera pellicula *Tarzan*.

19.00 **Concorsi** de tirada de còrda e

Introduccion

Era manipulacion genetica aplicada ara naua creacion d'aliments, erbicides e productes farmaceutics comence a daurir ua grana polemica entre es laboratòris e es multinacionaus, d'un costat, e es ecologistes e eth public consumidor, der aute. D'entrada, promet dar ua possada ara Revolucion Verda, en tot aumentar era produccion d'aliments e ajudant a combàter era praubesa. Era pèira angulara dera problematica qu'ei, sens dobtè, era precipitacion tamè qu'au se comercializen es productes manipuladi geneticament e tamè es quaus se patenten es gens. Precipitacion perqué, coma discutiram, non i a cap de garantia dera innocuïtat des nauis productes e, per contra, òc que i a sufisentes pròves que ne demòstren es riscos -entara salut, era agricultura, era biodiversitat e era economia. Açò aurie d'èster sufisent entà pausar ua moratòria sus es naues tecnologies e daurir un debat seriós, prohond e generau abantes que se ne hèsque quauque us, en quau tanben i aurien d'entrar es questions etiques. Eth hèt que non existisque aquest debat se deu as multinacionaus e as politiquas mès interessades que, tamè un secretisme ermetic, avancen rapidament en aquest camp, que les proporcionarà beneficis economics e contròtle sus eth mercat a plan cuert tèrme. E, possiblement, proporcionarà praubesa e maus as païsi praubi e ath public desinformat en un tèrme igualment cuert. Eth sentit comun mos obligue a hèr ua crida ath principi de precaucion, sapient ena sua formulacion: deuant deth risqué, prudéncia. E, sustot, recèrca d'alternatives.

Risques immediats, previsibles e imprevisibles

Era abséncia d'un efecte negatiu immediat non assegure que non i aurà jamès cap d'aute efecte (J.M. Tiedje)

Entara salut

Es riscos que compòrten es productes manipuladi geneticament son dificils de preveir e, per tant, non se pòden pas testar satisfactoriament abantes de plaça-les en mercat. Açò provié dera complexitat estructurau des organismes e deth sòn còdi genetic. Per exemple, un tipe de sòja manipulada pera empresa Pioneer contié ua proteïna incorporada a traùers dera transferéncia de gens dera nòde deth Brasil. Es persones allergiques ad aquest frut aueren era madeisha reaccion allergica en consumir aquesta sòja, maugrat qu'es pròves hètes enes laboratòris auien resultat negatius. Quan se tracte de productes manipulats tamè gens nauis, jamès avaluadi, apareish eth

dobte sus s'aguesti productes an aumentat eth sòn potènciu allergenic, qu'ei impredecible e impossible de testar.

Ath delà des potèncius allergenics, apareishen d'alti problèmas, entre es quaus figure era possibilitat qu'es plantes manipulades entà èster mès resistentes as erbicides acaben metabolizant a g u e s t i productes toxics. Es toxics metabolizadi dan lòc a productes

nosibles entàs consumidors des plantes, com ei eth cas der erbicida Roundup, ath quau ei resistent a ua sòja produsida pera multinacionau agroquimica Monsanto. Aquest erbicida contié glifosat, es residus deth quau s'acantieren enes plantes e d'alti surfactants contaminants. Es metabolits d'aguesti productes que rèsten enes plantes, com eth formaldeid, pòden èster neurotoxics e cancerigens. Era degradacion incomplèta de substàncias químicas pòrte a viatges tara sintèsi de productes encara mès toxics entath miei.

D'un aute costat, tanben pòden aparèisher problèmas entara salut de vectors que s'utilizen entà manipular es gens. Aquesti vectors sòlen èster virus e retrovirus, quauqu'uns d'eri inductors de càncèr e d'autes malauties. Maugrat que s'assegure qu'er ADN d'aguesti virus serà inutilizad, tanben ei cèrt que se pòden reactivar mejançant fenomèns genics com era mutacion, era transposicion o era recombinacion.

En camp dera genetica, es gens non actúen de manèra individuau. Per tant, components individuaus en principi benignes pòden auer efectes sinèrgics nosibles. Era recèrca científica en aquest camp ei incomplèta en mielhòr des cassi, pr'amor qu'en generau, es efectes a miei e long tèrme des aliments manipuladi geneticament son impossibles de predir.

Entara agricultura e era ramaderia

Era transferéncia de gens trinquè es barrères genetiques qu'an es organismes, en tot facilitar era accion de cèrti patogens. Per exemple, sòlen emplegà-se coma mercadors genics en quauques plantes gens que balhen resisténcia as antibiotics. S'a comprovad qu'es microorganismes pòden aquerir-les tamè cèrta facilitat des plantes. Er an 1994 se plantèc mostarda, còlza e pomes, tamè gens de resisténcia a antibiotics, amassa tamè eth hong *Aspergillus niger*, e es analisis posteriores demostrèren qu'aguest ère tanben resistent ar antibiotic. Qu'ei donc vedible eth risqué entara salut e era agricultura qu'era mobilitat der

ADN compòrte. Mès de 650 espècies d'insèctes, honges e males èrbes son ara resistents a diùersi productes fitosanitaris, pr'amor dera preséncia constanta en miei des pesticides e era aquisicion de gens per diùersi procèssi genics naturaus. Açò implique qu'era agricultura tradicionau e biologica poderie desaparèisher tamè era implantacion des cultius transgenics, ath delà de representar un grèu perill entara biodiversitat enes solèrs: era combinason de gens nauis e er acantierament de productes empraubissen es ecosistèmas des cultius. Coma exemple, podem citar eth cas de *Pseudomonas putida*, modificada entà poder degradar un erbicida, mès genèr pendent eth procèss substàncias nautament toxiques entàs microorganismes deth solèr, imprescindibles entar equilibri ecologic.

Es animaus tractadi tamè productes obtienudi per manipulacion genetica tanben carregen grèus problèmas de salut de resultes des nauis gens que se les implanten. Ei coneishut er exemple dera ormona deth creishement bovin (rBGH), propietat dera multinacionau Monsanto, que s'injècte as animaus entà que den mès lèit e qu'as vaques les produsís mastitis, fèbres, emorràgies intèrnes, anorèxia, infertilitat e, inclús, era mòrt. Era lèit que produïssen pòt auer rèstes de pus e sang, e aurie d'èster, logicament, invendibla.

Entath miei

Es cultius de plantes transgeniques compòrten diùersi perills entath miei que menacen era biodiversitat e aumenten es rèstes toxiques en solèr e enes aigües. En quauqui cassi, es plantes transgeniques an un gran poder invasiu, pr'amor que son resistents a erbicides e quauqu'ues, a plagues. Açò, se convertís en un defècte quan gessen des cultius e s'estienen per zònes vesies. Ua planta mès resistent a substitusís ara fin as plantes autòctones dera zòna, en competir pes nodrients e er espaci tamè mès eficàcia. Quan, ath delà, se da era ibridacion entre plantes transgeniques e plantes silvèstres, apareish çò que se coneish coma contaminacion genetica. En cas dera còlza, s'a trobad eth transgen deth laboratòri a mès de 2,5 quilomètres deth cultiu originau. Çò de madeish passe tamè es vectors que transporten es gens dera resisténcia, que pòden portà-les tà honges, insèctes, patogens e d'autes plantes que non son eth sòn destin finau originau. D'un aute costat, i a eth perill de traspàs de gens manipuladi que dan resisténcia as erbicides e as males èrbes, que se convertissen en èrbes iper-resistentes que causarien grèus maus as cultius. Era resisténcia as erbicides des cultius transgenics hè que s'abuse der us d'aguestes substàncias, entà demorar obtier mielhors resultats. Ara ben, er erbicida glifosat, per exemple, agent actiu deth ja nomenat Roundup, ei tan eficaz que ja a metut enes EUA 74 espècies de plantes en perill d'extincion; afècte tanben quauques

Glossari

ADN: Molleculas que contien era informacion ereditària de besonh entara formacion e desenvolupament dera vida.

Banc de germoplasma: Banc de semialhes que se sauven coma mòstra de diversitat genetica o entà hè-ne un us posterior.

Còdi genetic: Conjunt d'instruccions en forma de gen que determinen era sintèsi de proteïnes a partir dera informacion magasemada en ADN.

Gen: Bocin de materiau genetic, ADN, que codifique entara formacion d'ua proteïna. Eth conjunt de gens ei eth materiau genetic que finaument permet era sintèsi dera estructura celulara.

Manipulacion genetica: Conjunt de tecnicas que s'apliquen sus er ADN des organismes o de parts viues d'aguestes (cellules) entà incorporà-i naues foncions e propietats biologicues.

Mercador genic: Gen de caracteristiques especificas qu'acompanhe es gens d'estudi e qu'ei tengut entà detectar es organismes manipuladi qu'an rebut eth paquet genomic.

Transferéncia de gens: Introduccion de materiau genetic d'ua espècia entà ua auta per tecnicas de manipulacion genetica. En un sens mès ampli se referís ar escambi de gens introduits en crotzament d'organismes modificadi geneticament e organismes non modificadi o naturaus.

Patogèn: Quinsevòlh organisme que pòt produsir infeccions en un òste.

foncions fisiologicues en amfibis e vèrmes, peishi e microorganismes. Tanben a ua grana permanéncia en solèr e, portat pes sistèmas idrics, pòt èster amiat entà molti quilomètres de distància d'a on originament siguec tirat. Enes EUA se trobèc glifosat 14 quilomètres aigües enjòs deth cultiu, tamè ua persisténcia deth 58%.

Era alteracion des conjunts de gens naturaus e era impredecibilitat des resultes der us de transgenics resulte un problèma mieiambientau, inclús a petita escala e a cuert tèrme. Non se pòt pas desbrembar en cap de moment qu'es ecosistèmas foncionen com un tot, e cadua des sues parts e components, vius e non-vius, ei part fonamentau der equilibri. Eth hilat d'un ecosistèma cau estudià-lo tamè ua vision globau, jamès de manèra reduccionista, pr'amor qu'es interaccions entre es sòns components son extrèmament complexes e delicades. En aquest sentit, especialistes e científics demanen estudis precisi des riscos que compòrten es productes manipuladi geneticament.

Grup de Treball Enginyeria Genètica:

Sergi Rodríguez Toh,

Eullia Gass i Miracle, Iola Leal Riesco

Aguest article siguec publicat en *Illacrua* en deseme de 1997 e

ara lo publicam en version periodistica, sense bibliografia ne referéncias.

(Deman ne publicaram era dusau part)

ETH CAP-LÒC DE TIMOR, DEVASTAT PERA VIOLÈNCIA E ES PILHATGES SISTEMATICAS

Eth principau responsable de Cáritas en Timor Orientau, Francisco Barreto, e eth pair deth líder independentista timorenc, Xanana Gusmao, an estat assassinadi

Es prumèras imatges de Dili, cap-lòc de Timor Orientau, difonudes dempús dera evacuacion dera premsa internacionau son eth mès cru rebat dera situacion extrèma que viu era excolònia portuguesa. Espesses colones de hum, edificis cremats, botigues saquejades e automobils dera ONU destruits son eth desolador escenari en quau se desenvolopen es matances des fòrces paramilitars, qu'an convertit ara comunitat religiosa en sòn principau objectiu. Tot açò, sonque 24 ores abantes qu'eth personau dera Mission de Nacions Unides abandone Timor Orientau, maugrat era insisténcia d'aguesti membres de demorar en lòc per pòur a qu'es timorencs refugiadi siguen assassinadi pes milícies o er exercit. Totun, era decision semble irreversible. Era Mission dera

ONU (UNAMET) decidic, delàger tarde, capitular deuant es pressions des militars indonèsis e evacuar aué entà Austràlia a tot eth sòn personau internacionau, 206 persones, es sòns emplegats locals,

que son 163 e es sues familhes, atau com era vintia de periodistes que rèsten en Timor. Finaument, era evacuacion, prevista entath maitin d'ager, a demorat ajornada 24 ores.

Editor e director : Joan-Ramon Colomines-Companys.
Edite ETH DIARI
Família Colomines
Centre d'estudis VIVÈNCIA ARANESA:
Aula Euròpa des Pirinèus (Val d'Aran)
Carrèr Doctor Manel Vidal
locau num.5
(Darrèr edifici/ Ath cant der Espitau)
25530 Vielha-Val d'Aran
Telefon: 973641772
Fax: 973640871
E-mail vivenciaaranesa@ctv.es

Equip de correctors: Xavier Gutierrez.
Equip comerciau: Ramon Agulló i Teixidor.